

Aan: Internet Consultatie (<http://www.internetconsultatie.nl/experimentnieuwstembiljet>)
CC: Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Kiesraad

Lent, 3 april 2015

Betreft: Experiment met een nieuw type stembiljet (Internet Consultatie)

Beste lezer, Geachte minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Experimenteren met verkiezingen moet ten alle tijden voorzichtig gebeuren. Diep doordacht dient om te worden gegaan met de Kieswet en de garanties en zekerheden die daarin verwoord worden voor het goede verloop van verkiezingen. Zo ook deze aanpassing aan de experimentenwet.

In theorie kunnen wij de wil om te experimenteren toe juichen, gezien dit met de beste bedoelingen worden gedaan. Ieder experiment heeft tot doel het verloop te verbeteren: efficiëntie en nog minder "onregelmatigheden". In de praktijk zullen wij kritisch blijven.

Onze reactie is op te splitsen in twee segmenten. Eerst de reactie op de te wijzigen artikelen vanuit de concept regeling, gevolgd door een reactie op de inhoud van de ontwerp toelichting.

Artikel I.A2: *"c. een stembiljet voor in het stemlokaal waardoor de snelheid en betrouwbaarheid van de stemopneming worden bevorderd en het zelfstandig stemmen wordt bevorderd."*

- Hoe worden de criteria 'snelheid' en 'betrouwbaarheid' bepaald en getoetst?
- Hoe kan gegarandeerd worden dat het experimentele stembiljet die twee eigenschappen hebben, evenals/terwijl de gebruiker (de stemgerechtigde) zich een hernieuwd formulier nog eigen moet maken?

Artikel I.B2: *"de artikelen J 4, eerste en vierde lid, J 4a, J 6b, J 9, J 12, J 16, J 18 tot en met J 21, J 25 tot en met 27, J 29, J 31, K 11 en L 17, met betrekking tot het ter kennis brengen van de kandidatenlijsten, de werkwijze en samenstelling van het stembureau, de inrichting van het stemlokaal, de vormgeving en productie van stembiljetten, de wijze waarop de stem wordt uitgebracht en de gang van zaken bij de stemming;"*

- (On)Afhankelijk van de implementatie van het experiment moeten de garanties voor het openbaar controleerbaar en volledig uitvoerbaar verkiezingsproces gewaarborgd blijven, in de geest zoals J12, J16, J18, J20, J21, J25, J26.3 dat doen. Het experiment dient hier in te blijven voorzien.
- Wij zijn erg benieuwd naar de aanpassing benodigd op J31 in de experimentele context.
- Wij zijn erg benieuwd naar de garantie van identificatie en geldigheid stemgerechtigden, de kiezerpas en machtigingen, zoals getoetst aan J25, K11 en L17, binnen experimentele context.

Artikel I.B3: *"(..) V 4, vierde lid, vijfde zin."*

- Met betrekking tot het (oud) Artikel 3c cq. (nieuw) Artikel 3d zijn wij erg benieuwd hoe in experimentele context de garanties gesteld in J4.1&4, J4a, J35 gewaarborgd worden.
- Wij zijn erg benieuwd naar de achtergronden welke wensen de toevoeging van V4, door de N5, N8, N9 te kunnen laten vervallen.

- Wij zijn erg benieuwd hoe binnen experimentele context het controleren en mondeling bezwaar maken wordt gegarandeerd.

Artikel I.C1: "(..), G 2, G 2a, G 3 (..)"

- Hierdoor verplicht u partijen opererend op lokaal niveau (Provinciale Staten, waterschappen, gemeente) en nieuwe partijen om een logo tijdig te registreren, gelijk met de naam. Ruim voor de deadline van registratie. De verwijzing naar Awb 4:5 verbied aanvulling, op straffe van geen inschrijving.
- Onze minister dient te garanderen dat het experiment geen toegevoegde kiesdrempel geeft. Hiervoor kan gedacht worden aan ruimte voor tijdige bekendmaking van de eisen qua vormgeving en aanlevering, een herstel/aanvulperiode (tot op de dag van kandidaatsregistratie), en ambtelijke ondersteuning daarbij. Ook moet er de mogelijkheid (blijven) bestaan om te registreren zonder logo.

Artikel I.C2: "6. De artikelen G 1, achtste lid, G 2, achtste lid, G 4, Y 10 en Y 11 van de Kieswet zijn van overeenkomstige toepassing. Een geregistreerd logo van een politieke groepering werkt tevens niet door voor zover de aanduiding van de politieke groepering niet doorwerkt."

- Y11 behoort geschrapt te worden in dit wijzigingsartikel, want het register van deelnemende partijen aan Europese Verkiezingen dient gelijkwaardig gepubliceerd te worden als het register met betrekking tot de Tweede Kamer-verkiezingen. Het gepubliceerde register behoort als basis te zijn voor de organisatie (cq. doen van uitnodiging) van de debatten en verslaglegging door de media.
- Naar ons inzicht dient G2a en G3 ook worden uitgebreid met een gelijkduidende achtste lid, eventueel waar de 'staatscourant' is vervangen door een 'regionale (huis-aan-huis) krant'.

Artikel I.D: "(..)"

- De toevoeging van een kandidaat-foto moet vrijwillig blijven, gelijk aan de vermelding van het geslacht. Ook zou Onze minister de algemene regel moeten opnemen dat het kandidaten-logo ook vervangen kan worden aan het partij-logo. (zie ook antwoord op Artikel I.C1 hierboven) Het schrappen van de foto, zoals aangegeven in Artikel 4a.4, moet niet verward worden met het schrappen van de kandidaat, zoals Kieswet I2 verlangt.

In de ontwerp toelichting vielen ons verder bijvoorbeeld deze zaken op:

- Wij betreuren de mening dat (0,23%) van de stemmen als zeer gering wordt gezien, vooral omdat het vergelijkbare percentages zijn aan het aantal stemmen dat enkele van de kleinere Europees verkiesbare partijen hebben verkregen. Hiermee wordt eigenlijk gezegd dat de standpunten van deze partijen ook als zeer gering worden gezien.
- Dat er geëxperimenteerd gaat worden met een stemformulier waar geen persoonsnaam vermeld staat naast het kandidaatsnummer, terwijl er wel structureel wordt gewezen op het feit dat een geldige stem, een stem op de kandidaat is.
- Bij model 1 voorzien wij een volgende vorm van ongeldige stemmen, gevolgd door een gewenste oplossing:
  - Bij alleen het rood maken van het vakje voor de partij, gaat de stem naar "kandidaat 0: de partij". Deze stem zou niet moeten worden meegenomen in de berekening van

voorkeurstemmen en benoemingsvolgorde. Deze soort stem zou onder een aparte noemer moeten worden vermeld in het proces verbaal.

- Bij het rood maken van een vakje van een niet aanwezige kandidaat, gaat de stem eveneens naar "kandidaat 0: de partij" en zal niet als ongeldig aangemerkt worden. Deze fout mag de kiesgerechtigde niet worden aangerekend omdat deze niet door het formulier op zijn fout kan worden gewezen.
- Model 2 en 3 is vriendelijker voor de hierboven benoemde verwachte gebreken. Wel bemoeilijkt dit model de keuze van de "zwevende kiezer". Hij/zij zal tussen registratietafel en het stemhokje moeten bedenken welk biljet ze bemachtigd. Deze extra bedenktijd, maar ook de zichtbare stapelkeuze, zal een conflict veroorzaken met het stemgeheim.

Wij adviseren en missen onder andere het volgende:

- Een centrale klachtenregeling (mbt. Verkiezingen), die ook naar het "grijze gebied" mag kijken wat niet wettelijk is afgedicht. Dit voorkomt dat centrale stembureau's in hun onmacht zich moeten beroepen op de mogelijke gebreken in de wet en regeling, terwijl de terechtheid van het bezwaar voor iedereen zichtbaar kan zijn. In het verlengde zou Grondwet artikel 120 moeten worden geschrapt en zo de ruimte geven aan onafhankelijke toetsing door een rechter of klachtenregeling.
- Een experiment in Nederland dat de identificatie van partijen op de Caribische manier uitvoert. Door partijen een kleur toe te kennen vervalt het psychologische voordeel van de grootste partij. Het bevordert de gelijkheid van partijen (in geest van Grondwet artikel 3 en 4, expliciet zonder de uitzonderingen). Ook kan dit gecombineerd worden met een volledige loting. Met name in herindelingsgemeenten is die gelijkheid ook al impliciet door verkiezingen voor een nieuw openbaar lichaam, algehele eis te voldoen aan de H12 (borgstelling €225) en H4 (ondersteuningsverklaringen). Hiervoor zou Artikel 55.4 van de Arhi in de geest van **Artikel I.B3** op lossen schroeven gezet worden. (zie ook [bezwaarschrift MUG-gemeenten van 10 oktober 2014](#))
- Opstellen van een eenduidig model van het samenspel van wetten met betrekking tot verkiezingen omschrijft, zodat deelnemende partijen ook inzicht kunnen krijgen van de regels waar ze aan dienen te voldoen, ook wanneer deze niet beschikken over een jurist. Een draaiboek is ook welkom. Dit bevordert de voorlichting en de aanloop naar de verkiezingen.
- Voor een experiment met digitaal stemmen zou deze TED-talk ter inspiratie kunnen dienen: http://www.ted.com/talks/david_bismark_e_voting_without_fraud Een cryptografisch afschrift biedt de mogelijkheid te controleren. Wel zou hierop vermeld moeten worden dat publicatie of beeldregistratie van dat afschrift het persoonlijke stemgeheim opheft en dat de stemgerechtigde hiervoor zelf verantwoordelijk is en alleenrecht op die vrijheid bezit.

Wij kijken uit naar uw reactie en verwerking van de suggesties. Wij zullen het verdere verloop van dit wetsvoorstel volgen en staan open voor een gesprek.

met oprechte groet,

Sent G. Wierda
voorzitter